

***Nebojte sa umenia!
Wilhelm Weatzoldt***

Do ríše umenia vedie mnoho brán. Kto sa k nej blíži širokou cestou vedy, vstupuje tam priečelím dejín umenia, filozofie umenia alebo estetiky. Laik postupuje k nej po skromnejších cestách. Nachádza prístup dverami lásky k umeniu.

Okolo pútnikov k posvätným miestam umenia sa na hraniciach tejto ríše tesnia mnohí sprievodci a ponúkajú svoje služby: jeden sľubuje krátku cestu po zázrakoch umenia, druhý láka poučnou púťou od slohu k slohu, tretí zaopatruje prístup iba k prominentom ríše umenia – je sprievodcom k géniom. Avšak bránu zahradzujú fúry kníh - dejín umenia, slovníky, monografie, príručky, štylistické šlabikáre, obrazové diela a tak ďalej. Cez túto barikádu vedenia stúpa cesta do svätyne umenia. Jediná brána, pri ktorej netreba šplhať cez knižný násyp, sú dvere lásky k umeniu. Je potrebné prekročiť iba prah hlbokej úcty k tvorivému výkonu a potrebné vziať na cestu len dvoje: otvorené oko a ochotné srdce. A predsa aj tu ktokoľvek zaváha. Má strach, že sa v ríši umenia len tak bez všetkého nevyzná. Okolo cudzinca sa hovorí zvláštnou rečou, bzučí tajomnými pojmami a vznešenými slovami. Pri niektorých z týchto odborných výrazov si možno ešte na niečo pomyslieť – ako napr. pri

„stredoveku“ alebo „renesancii“, ale iné výrazy, ako sa zdá sú zrozumiteľné len zasvätencom – ako napr. „kvalita“, „štýl“. Nuž – zaiste nás upokojí vedomie, že v storočiach, ešte než podobné vedné odbory uvideli svetlo sveta, umelecké diela už boli tvorené a ľudia s dojatím na ne hľadeli. Naivné umelecké vnímanie si vystačí bez slovného pokladu znalcov.

Človek umeniamilovný sa nemusí báť problému krásy ani otázkami štýlu. Na otázku „Čo je krása?“ je toľko odpovedí, koľko ušľachtilých duchov premýšľalo o tomto probléme: „Zmyslami poznaná dokonalosť,“ hovoril Baumgarten; „Čo sa bez prostredníctva záujmu alebo pojmu všeobecne páči“ – tak súdil Kant. Hegel videl krásu v „zmyslovej existencii absolútnej ideí“, Schelling potom v „zobrazení nekonečna v konečne“. Pre Schillera je krása „prejavujúcou sa slobodou“, podľa Friedricha Theodora Vischera je „prítomnosťou ideí v obmedzenom jave“, a Herbart ju určuje ako to „čo sa nezmeniteľne páči“.

A ako znie naše určenie toho pojmu? Slovom nemožno podstatu krásy vôbec zachytiť. Čo je krása, vie každý človek, keď ktorého raz udrel blesk krásna – pri uvidení krásneho človeka, vznešeného stavitel'ského diela, plastiky, obrazu, kresby – a ktorého vyšší život od okamžiku tohto otrasu nastúpil na inú dráhu.

Ktokoľvek si pomyslí, že svoju dušu ochránil pred vzrušujúcimi vlnami krásna; väčšinou sa mylí. Puklinkou v duši sa čaro melódie, lesk farby, línia predsa len nájdu vchod a pôsobia na tajomnú umeleckú pohotovosť duše. Môže to byť chvíľa veľkého trápenia alebo neprekonateľnej radosti, môže byť blízkosť umierania alebo poludňajšia hodina zrelého života – náhle sa otvoria oči a hľadá sa do lesku krásy.

Umenie má neprávom povest', ktorá je zúžená na čarodejnú magickosť, ktorá dokáže toho, kto uteká pred životom alebo je unavený alebo neschopný k činom, preniesť v zlatú ríšu snov. Ach, určite nie! Umenie je čosi väčšie a iné. Hodnoty, ktoré platia v jeho ríši, sú tie vznešené hodnoty, ktoré vtláčajú všetkému životu dôstojnosť a poriadok: pravda a pravosť, oddanosť a vytrvalosť, odvaha vyznávača a tvorivá vôľa.

Prekvapuje, že ľudia, ktorých vlastný život je riadený odhodlanosťou a odvahou, ktoré si vyžaduje technický, obchodný alebo politický výkon, že takí ľudia nevidia pôsobenie tých istých síl v umeleckej činnosti. Netušia, že maliar alebo sochár je duchovne zbratrený s inžinierom. A nikdy nepripustia, že schopnosti, na ktoré sú hrdí, na koniec sú rovnakej sily ako tie, ktoré vládnu umelcom. Všetko, čo je skutočne tvorivé, je spriaznené a patrí tomu istému stupňu hodnosti.

Tvorivý výkon hovorí iba k ľuďom s tvorivými schopnosťami – vôľovými aj citovými. Kto stratil bázeň pred veľkými slovami, ktoré strážia trón umenia ako archanjeli, bude obeťou novej starosti: sotva prekročí hranice ríše umenia, narazí na kantora: Takýto učiteľ pokladá ríšu umenia za vec vzdelania a najradšej by dovoľoval hľadiet do kvitnúcej záhrady umenia len oknom svojej učebne. Umenie si však neváži kantorov. Umenie nie je vychovávateľka, ale magma mater, ktorá si privinie k srdcu každé dieťa, či je malé, alebo veľké, ktoré sa k nej chce privinúť. Ako sa dieťa

v náručí svojej matky pomaly naučí aj materskému jazyku, tak sa naučí človek reči umenia, ak žije s ním.

„Duša“ umenia sa odkryje iba tomu, kto vychádza nie z rozumu, ale z vlastnej duše; inak povedané: kto sa snaží poňať umelecké dielo a zaistiť si jeho hodnotu citom. Iba umeleckým citom vedie cesta k umeleckému porozumeniu. Z citového zážitku dielo bolo vytvorené, v citovom zážitku sa vo mne znovu rodí. Stretávať sa s umeleckými dielami znamená predovšetkým robiť pokus, aby v nás samých boli vzbudené city, ktorými je presiaknuté. Lebo tu dochádza k jednému zo zázrakov umenie: Ak sa oddávam naplno jeho dojmu, mobilizujem nevedomky skupinu citov, ktoré sú týmto dojmom súradné, začínam dielu „rozumieť“, „chápať ho“. Ak sa upierajú moje oči verne a trpezlivo na tvary a farby umeleckého diela, vzniká z týchto citových stôp opäť vyšší cit.

Ako každá fyzická alebo psychická vloha dá sa aj umelecký cit cvičiť a posilňovať. Ak sa nám zatají dych pri vstupe do katedrály ak nás priťahuje pološero chóru cestou okolo do výšky rastúcich stĺpov a cítime sa ako vtáča v oblakoch, potom pociťujeme čo je to gotika. Ak vstúpime cez prah románskeho dómu, oblúky sú okrúhle, siahneme na silné múry, ohmatáme mohutné kamene, potom pocítíme, že sme sa zverili mohutnej bezpečnosti pevných podpier a hutnej stavby. Barokový chrám je podobný čarovnému svetu ako sál pre ples anjelov, čarovne svetský a preda plný energie. A až oživne, keď začujeme chrámovú organovú skladbu s chlapčenským zborom.

Pre takéto zážitky tu musí byť cit skôr. Ak chceš sa naučiť, ako žiť s umeleckými dielami, potom vezmi do rúk svoj nepoškvrnený cit, ako prútikár svoj prútik, a putuj po umeleckej zemi. Kde vyšľahne tvoj cit, tam sa zastav a pozri sa pod povrch: tu sa ti odhalí ušľachtilý kov.